

GYÓGYSZERÉSZETTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

Gyógyszerészet 47. 650–654. 2003.

Néhány esetvonalás dr. Novák István arcképéhez

Dr. Minker Emil

Bevezetés

Dr. Novák István (Nagyenyed, 1906. szeptember 25.; Szeged, 1978. november 28.) egyike volt a szegedi orvostudományi egyetemen 1957-ben alakult Gyógyszerésztudományi Kar első professzorainak.

Dr. Novák István Szegeden volt gyakornok *Barsay Károly* gyógyszer-tárában (1924–1926), ugyanott folytatta egyetemi tanulmányait (1926–1928), majd doktorált (1930) és szerzett magántanári címet (1944). 1953-ban nevezték ki tanszékvezető egyetemi tanárrá az akkor még egyetlen karral működő Szegedi Orvostudományi Egyetem Gyógynövényi és Drogismereti Intézet élére [12, 13, 14].

E sorok írója 1958-ban került a szegedi Gyógyszer-tani Intézet fiatal tanársegédjeként munkakapcsolatba *dr. Novák István* professzorral, később 1978-ban bekövetkezett haláláig tartó atyai barátságba. 1975-ben a sors azzal tüntetett ki, hogy – majd negyedszázados korkülönbséggel – *dr. Novák István* tanártársa lehettem a szegedi gyógyszerésztudományi karon [13].

Dr. Novák István két dologra mindig büszke volt: erdélyi származására és gyógyszerész létére. Akkoriban, amikor kapcsolatba kerültünk, nem volt szokás a családi dolgokról és az Erdélyből való menekülésről beszélni, csak sok-sok év után említette félmondatokban a szülőket, az áttelepülés viszontagságait, a Richter gyárban töltött éveket, s természetesen a szegedi egyetemi gyógyszerterát. Arról viszont sohasem tett említést, hogy miért ment (vagy nem ment) Kolozsvárra 1941-ben és 1944-ben, továbbá hogy rokonai viszonyban állott az *Issekutz*, valamint *Dávid* családdal, amire számomra is alig egy-két éve, és akkor is csak véletlenül derült fény. Emlékét nemcsak a szegedi kar épületében lévő márványtábla és az egyetem képgyűjteményében *Vinkler László* által festett portréja, valamint egy magát megnevezni nem kívánó személy által alapított *dr. Novák Istvánról* elnevezett hallgatói díj, továbbá *dr. Halmai Jánossal* 1963-ban írt – ma is kiválóan használható – tankönyve örzi, hanem tovább él egykori tanítványai, munkatársai, barátai, ismerősei emlékében [14]. A róla kialakult képet csupán a személyére vonatkozó két forrás alapján kívánom kiegészíteni.

Két kommuniké és ami mögötte van

1941. február 1-én a Gyógyszerészek Lapja 8. oldalán rövid közlemény jelent meg [5].

„Kinevezés. *Dr. Ferencz Áron* egyetemi magántanárt a kolozsvári Ferenc József tudományegyetem gyógyszerterának vezetőjévé, *dr. Novák István* szegedi tudományegyetemi gyógyszerészi fővegyészt a kolozsvári egyetemre fővegyésszé kinevezték.”

A hírt a Gyógyszerészi Szemle ugyancsak 1941. február 1-én a 43. oldalon leköszölte, kiegészítve az alábbiakkal [6].

„*Dr. Ferencz Áron* régi és köztiszteletben álló szereplője az erdélyi gyógyszerésztársadalomnak, *dr. Novák István* szintén erdélyi származású. Édesapja valamikor Nagyenyeden, majd Gyergyószentmiklóson volt gyógyszerter-tulajdonos. Mindkét kinevezés a kar érdemes tagját érte, így osztatlan örömet keltett.” A mai olvasó számára szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy akkoriban a „kar” megjelölés alatt a gyógyszerész-társadalom összességét értették. A közleményből mindenki számára kiderült, hogy *dr. Novák István* édesapja, *id. Novák István* (1879–1950) is gyógyszerész volt. Nemcsak az *ifjabb Novák István* (1906), de az 1908-ban ugyancsak Nagyenyeden született öccse, *Novák Ernő* is a gyógyszerész pályát választotta. Mindketten a szegedi egyetemen tanultak gyógyszerészetet és ott is doktoráltak.

A *Novák* család 1916-ban menekülteként került Szegedre. Talán csak kevesen tudják, hogy 1916 nyarán a román hadsereg betört Erdélybe, minek következtében sokaknak – így a *Novák* családnak is – menekülnie kellett. A román betörés visszaverése után a családfő visszament Gyergyószentmiklósról és ismét megnyitotta a gyógyszerterát, de kezdetben a fiúk tanulmányai, később Trianon miatt az egész család végleg Szegeden telepedett le.

A közleményben szereplő *dr. Ferencz Áron* (1880–1954) még *dr. Issekutz Hugó* (1865–1915) mellett kezdte pályafutását, majd *dr. Issekutz* halála után a kolozsvári egyetemi gyógyszerter vezetője lett. 1919 után *dr. Ferencz Áron* egyetemi magántanárt mindenki várta Budapestre, később Szegedre, de – előtünk eddig ismeretlen okok miatt – Kolozsvárról maradt [10, 11].

A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) Erdély magyarlakta részét, benne Kolozsvárral, Magyarországnak ítélte. A Szegedről a régi székhelyére, Kolozsvárra visszatért Ferenc József Tudományegyetem 1941. október 24-én a kormányzó és valamennyi újonnan kinevezett egyetemi tanár, továbbá az egyetemi ifjúság képviselői jelenlétében ünnepélyesen megnyílt [1]. Az egyetem akkori szervezeti rendjének megfelelően *dr. Méhes Gyula* nyilvános rendes tanár (1897–1970) a kolozsvári gyógyszerintézet igazgatója, nemcsak a gyógyszerintézetet irányította, de felügyelte az összes klinika gyógyszerellátását biztosító egyetemi gyógyszerintézetet is, minek következtében ő volt felelős az intézmény működéséért. Ezek szerint az egyetem megnyitása idején az egyetemi gyógyszerintézetnek gyakorlatilag nem volt vezetője, és a közvetlen irányító munka is *dr. Méhes Gyulára* hárult. Ekkor juthatott eszébe *dr. Méhes Gyulának dr. Novák István* neve.

Dr. Méhes Gyula orvosi tanulmányait ugyan Kolozsvárott kezdte 1918-ban, de Szegeden fejezte be 1923-ban, majd a szegedi gyógyszerintézetben dolgozott 1927-ig. 1934-ben ugyancsak Szegeden habilitált „A gyógyszerhatástani gyakorlatok” tárgykörből [12, 13]. A két *Novák* testvér közül a húszas-harmincas évek fordulóján István az egyetemi gyógyszerintézetben, Ernő pedig a gyógyszerintézetben dolgozott. Innen származott a Méhes-Novák-féle ismeretség. Ekkor, 1940-ben *dr. Novák István* fővegyész részére előlépési lehetőség nyílt a Kolozsvárra történő meghívással. Amint az az egyetemi előrehaladási rend szerint lenni szokott, *dr. Méhes* meghívta *dr. Novák Istvánt*, hogy fővegyéssé rangban, mint megbízott vezető irányítsa a gyógyszerintézet munkáját, majd a következő lépésben a mb. vezető tényleges vezető lesz. Ugyanezen menetrend szerint alakult Szegeden *dr. Dávid Lajos* és az egyetemi gyógyszerintézet sorsa is az első világháború után.

Dr. Ferencz Áron az egyetem 1940-es megnyitásával egyidőben kérte magántanárságának elismerését, mivel 1919–40 között román imperium alatt élt, ezért ez nem ment egyik napról a másikra. Mire megindult *dr. Novák István* áthelyezésének ügye, addigra *dr. Ferencz Áron* magántanársága is rendeződött.

Amint 1941. áprilisára a magyar hatóságok elismerték *dr. Ferencz Áron* magántanárságát (36.780/1940. IV. 1. sz. rendelet), akkorra már *dr. Novák István* Kolozsvárra való áthelyezése (átmenetileg!) tárgytalanná vált, ugyanis a 34 éves *dr. Novák István* Kolozsvárott is ugyanazt a fővegyéssé státust tölthette volna be a 61 éves *dr. Ferencz Áron* mellett, amiben Szegeden *dr. Dávid Lajos* mellett dolgozott. Így *dr. Novák István* számára az előrelépés esélye megghiúsult. A hír azonban szárnyra kelt, de nem állt meg már akkor, amikor az események a fentebb leírt fordulatot vették.

A történet azonban folytatódott.

Miként kapcsolódott dr. Ferencz Áron és dr. Novák István sorsa néhány évvel később?

Amikor 1919-ben a kolozsvári egyetem menekülni kényszerült, irattára Kolozsvárott maradt. Kiadását a románok annak ellenére megtagadták, hogy a magyarok diplomáciai úton kérték.

Szerencsétlen lépés volt még az is, hogy Kolozsvár 1940-es visszatérésekor a szegedi Ferenc József Tudományegyetem orvostudományi kara magával vitte az 1921–1940 között keletkezett irattárat Kolozsvárra. Így később 1944-ben ez is odaveszett.

Valamilyen különös véletlen során azonban fennmaradtak a kolozsvári orvostudományi kar üléseinek 1940 és 1944 között készült jegyzőkönyvei – igaz, hogy hiányosan – valamint az egyetem hadköteleseinek nyilvántartási kartonjai. Valakinek eszébe jutott a menekülés zürzavarában ezeket magával hozni, s így átmentette Szegedre. Az iratok azután a Csongrád megyei levéltárba kerültek, s jelen sorok írója itt bukkant rá ezekre [2].

A kari (ugyan mi más lehet?) ülések jegyzőkönyvei rendkívül tanulságosak, de a történetünk szempontjából lényeges mozzanat, mely szerint az egyetemi gyógyszerintézet felügyelő tanára, *dr. Méhes Gyula* ny. r. tanár 1943. december 14-én bejelenti, hogy az egyetemi gyógyszerintézet vezető *dr. Ferencz Áron* magántanár helyettesítésével – betegségére való hivatkozással – *Péter Mihály* tanársegédet bízta meg, és a kartól ennek tudomásul vételét kéri. A jegyzőkönyv szerint „A Kar *Méhes Gyula* előadói javaslatára a bejelentést tudomásul veszi.

Novák István 1975-ös életrajzában a következő mondat szerepel: „1944. júniustól 1944. szeptemberéig a Kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem Gyógyszerészeti Intézete és Egyetemi Gyógyszerintézet mb. vezetője” [9].

Úgy tűnik, hogy *dr. Novák István* kolozsvári küldetése – közel négy éves késéssel – mégis csak létrejött. Amint *dr. Ferencz Áron* betegsége miatt 1943. decemberével kilépett a képből, új vezető után néztek. *Dr. Méhes Gyulának* ismét csak *dr. Novák István* juthatott eszébe. Meg is hívták, el is ment, hiszen akkor már magántanári habilitációja sínen volt. A magántanári cselekmények közül akkorra csak a próbaelőadás és a kollokvium maradhatott vissza, hiszen *dr. Novák István* tudományos munkásságáról *dr. Jancsó Miklós* 1942. december 9-i és *dr. Ivánovics György* február 17-i keltezéssel a karhoz írt értékelő jelentése már elkészült. Mindkét értékelés meleg ajánlással zárult [2]. Közben a próbaelőadás is megtörténhetett, s csak azután ment *Novák* Kolozsvárra. A magántanári cselekményekből a kollokvium maradhatott legutoljára, ami augusztusban meg is történt (augusztusban nem voltak hallgatók, így nem lehetett próbaelőadás!), s az Orvostudományi Kar 1944. augusztus 24-én *dr. Novák Istvánt* magántanárrá habilitálta. Ebben a tudatban

ment vissza Kolozsvárra, de a háborús események úgy alakították sorsát, ami miatt már nem kívánt Kolozsvárról maradni. A front júniusban még viszonylag messze volt, de 1944. augusztus 20-án Románia megdöntötte Antonescu diktatúráját és fegyverszünetet kért. A szerződést 1944. augusztus 23-án alá is írták, ezzel Románia átállt a szövetségesek, így a Szovjetunió oldalára. Románia harc nélkül átengedte Havasalföldet és délről özönleni kezdett a szovjet hadsereg Erdélybe. A háború vésszesen közelgett Kolozsvár felé, időnkint komoly légitámadások voltak, s az 1944/45. tanév megnyitását is – az állandó légveszély miatt – légmentesítetten tartották meg. Dr. Novák Istvánt hirtelen ugyanaz a háborús veszély fenyegette 1944-ben, amivel annak idején 1916-ban, 10 éves korában kellett szembe néznie. A front gyors közeledte miatt dr. Novák István 1944. szeptember vége felé elhagyta Kolozsvárt.

Így ért véget dr. Novák István rövid 1944-es kolozsvári kiküldetése.

Miről árulkodik még egy katonai nyilvántartó lap?

Mint már fentebb és egy korábbi közlésemben említettem, a véletlen történések során valaki nemesak az orvostudományi kar jegyzőkönyveit, de a katonai nyilvántartó törzslapokat is elhozta Kolozsvárról, s – mi több –, azok meg is maradtak [2, 7].

Igaz, hogy dr. Novák István 1941–43 között nem volt Kolozsváron, de ott volt testvéröccse, a már említett dr. Novák Ernő. Dr. Novák Ernő ugyanis kezdetben Szegeden az egyetemi gyógyszerárban, majd a gyógyszereseti, később a közegészségügyi intézetben dolgozott.

Azt is tudjuk, hogy 1940 szeptemberében az orvosi karról csak dr. Miskolczy Dezső, az ideg- és elmekörnyezet, valamint dr. Lőrincz Ferenc, a közegészségügyi tanára ment vissza Kolozsvárra. Dr. Novák Ernő egyete-

mi adjunktusként 1941. február 1-jén követte dr. Lőrincz Ferencet Kolozsvárra, s lévén katonaköteles, nyilvántartásba is vették.

A nyilvántartási lapot írógéppel töltötték ki, azon a család felmenői – nagyszülőkig bezárólag – olvashatók [2].

Ebből derült ki, hogy dr. Novák Ernőnek, így dr. Novák Istvánnak is édesapja id. Novák István, édesanyja leánykori neve pedig Kozma Irma; az apai nagypapa (a szintén gyógyszerész) Novák Sándor; az apai nagymama neve Dávid Teréz.

Ami pedig az anyai oldalt illeti, a Novák testvérek édesanyjának, Kozma Irmának szülei Kozma Albert és Issekutz Mária.

Az Issekutz és Dávid név felkeltette érdeklődésemet.

Kihez máshoz fordulhattam, mint dr. Novák István fiához, dr. Novák Ákos ny. könyvtár igazgatóhoz (aki időközben sajnos elhunyt) és Gudenus János József: Örmény eredetű nemesi családok genealógiája c. könyvéhez [4, 8].

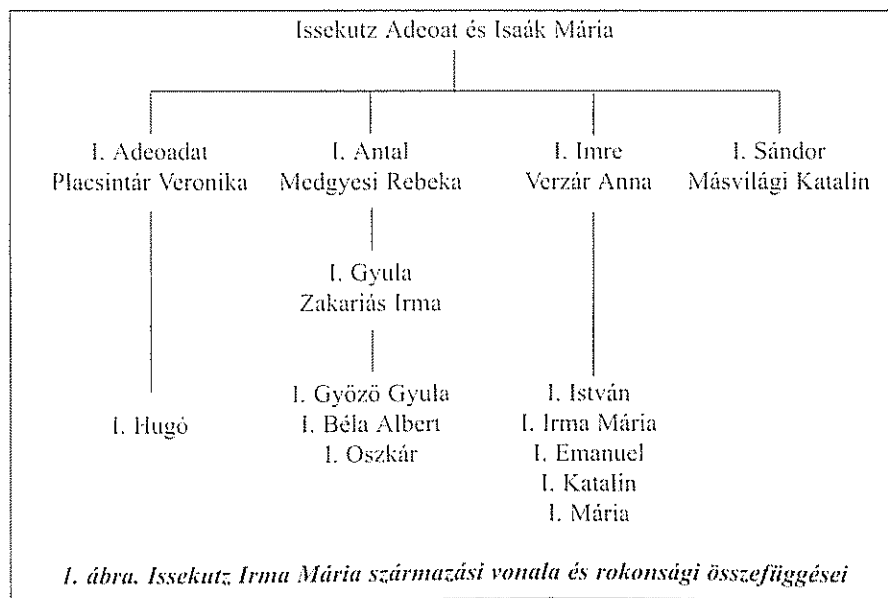
Az idézett Gudenus János József-féle mű 176. oldalán Issekutz Imre és Verzár Anna másodszületett gyermekeként Irma nevű leánya szerepel, akinek Kozma Alberttel kötött házasságából az elsőszületett fiúgyermek a Mihály; a másodszületett leánygyermek az Irma nevet kapta. A harmadszületett Emanuelról nincs adat és a negyedszületett leánygyermeknek a Katalin nevet adták. Ugyanitt az Issekutz Irma és Kozma Albert házasságából származó Kozma Irma és Novák István gyógyszerész szerepel. Itt kis rövidzárlat keletkezett, ami némi magyarázatra szorult.

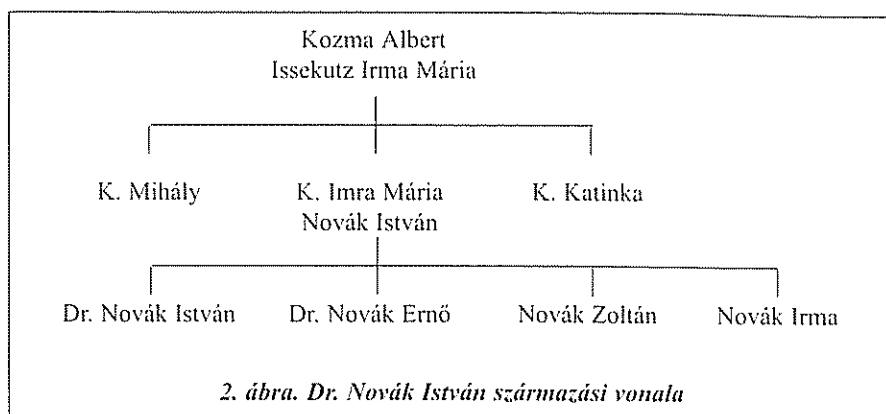
A rövidzárlat oka, hogy egyik helyen Issekutz Irma (Gudenus) a másik helyen Issekutz Mária (törzslap) szerepelt. Az lehetett az egyszerű ok, hogy mivel a hölgyeknek több keresztnévet is adtak, de a kis rubrikába csak az egyik név fért bele. Az írnok azt írta le először, ami az adatközlőnek elsőre eszébe jutott. Ekkor már csak a Novák család birtokában lévő keresztleveleket

kellett dr. Novák Ákos társaságában átnézni. Percek alatt kiderült, mely szerint Kozma Albert feleségének valóban Issekutz Irma Mária a neve [8].

A szavakban leírt egyszerűsített származási vonal (v. ö. Gudenus, 169., 175., 176. és 183. oldal) az 1. ábrán látható.

Ezek szerint dr. Novák István anyai nagyanyja Issekutz Irma Mária, aki Issekutz Antal és Medgyesi Rebeka három unokája közül a farmakológus Issekutz Béla Albert akadémikusnak a nagynénje és dr. Issekutz Hugó gyógyszerész egyetemi magántanárnak az unokatestvére.

Issekutz Irma Mária férjhez ment Kozma Alberthez. Három gyermekük közül Kozma Irma Mária, Novák Istvánhoz ment feleségül, kiknek négy gyermekük közül dr. Novák István a legidősebb (2. ábra).

A Novák családról még megjegyezzük, hogy dr. Novák Ernő később a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen orvosi oklevelet (1944), valamint egyetemi magántanári címet (1946) szerzett, és mint az Országos Haematológiai és Vértranszfúziós Intézet főigazgatóhelyettese, az orvostudományok kandidátusaként ment nyugdíjba 1984-ben [8].

Dr. Novák István szülei a második világháború után végleg elhagyták Erdélyt. A Kézdivásárhelyen 1879. március 30-án született id. Novák István meghalt Szegeden, 1950. augusztus 3-án [8].

Az 1881. április 1-jén született id. Novák Istvánné Kozma Irma Mária meghalt Szegeden 1963. augusztus 10-én [8].

Ki volt Dávid Teréz, az apai nagyanya?

Ha már ennyi minden tisztázódott, ki lehetett az apai nagyszülők közül Novák Sándor felesége, Dávid Teréz?

Dr. Novák Ákos rendelkezésemre bocsátotta a Dávid család családfáját. A családfát készítette dr. Dávid László [3].

A családfa alapján hamar kiderült, hogy dr. Novák István apai nagyanyja közeli rokonságban áll azzal a dr. Dávid Lajossal (1889–1962), aki 1921–1958 között a szegedi Gyógyszerészeti Intézet és Egyete-

mi Gyógyszertár vezetője, majd igazgatója volt.

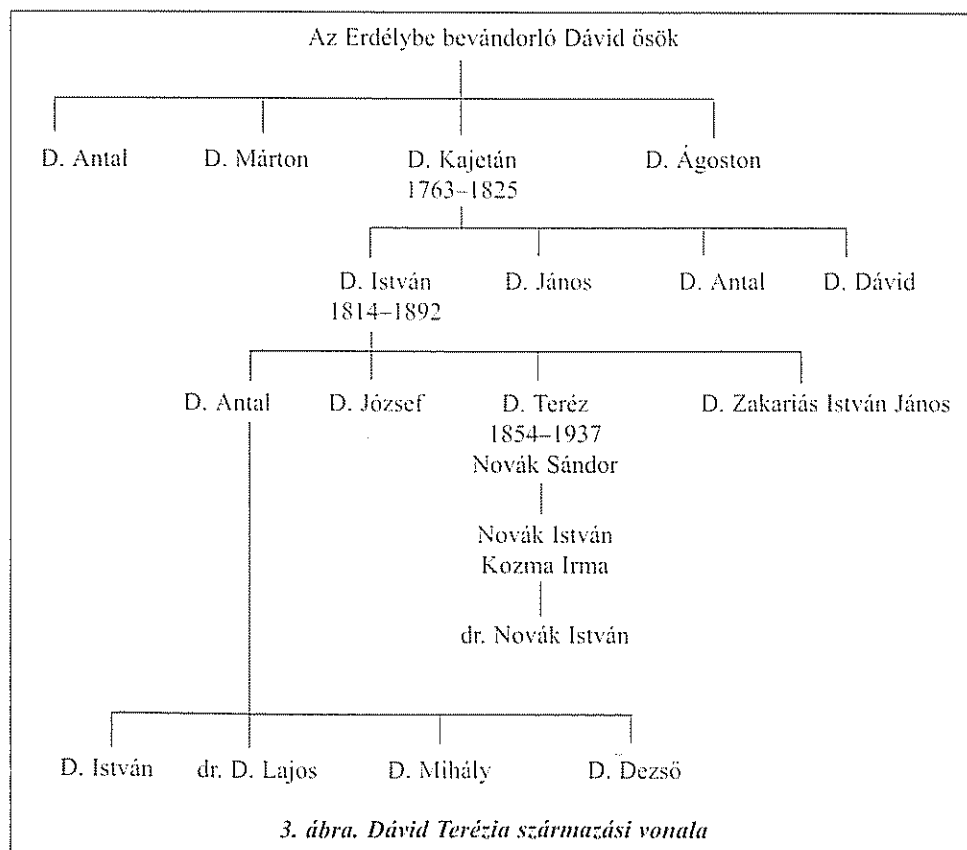
A származási táblázat szerint dr. Novák István atyai nagyanyja, Dávid Teréz, dr. Dávid Lajos édesapjának, Dávid Antalnak a leánytestvére, azaz dr. Dávid Lajos nagynénje (3. ábra).

Az itt szereplő személyek genealógiai viszonyainak feltárása az új hazát kereső, közös sorsot megélt, éppen ezért

rendkívül összetartó erdélyi örmény családok tagjaira vetett fényt. Közülük a magyar gyógyszerészeti tudományok kiemelkedő képviselőiként dr. Issekutz Hugó, dr. Issekutz Béla Albert, dr. Dávid Lajos és dr. Novák István, valamint dr. Novák Ernő, mint vezető tisztségeket betöltött személyek neve maradt fenn.

IRODALOM

1. Bisztray Gy., Szabó T. A., Tamás L.: Erdély Magyar Egyeteme. Az Erdélyi Tudományos Intézet kiadása. Kolozsvár, 1941. – 2. Csongrád megyei levéltár iratanyaga. A Kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Orvostudományi Kar Üléseinek jegyzőkönyvei. VIII. 1. – 3. Dávid L.: Az örmény eredetű erdélyi Dávid familia családfája Készítette: dr. Dávid László. (Lezárva 1770–1988. március 31.) – 4. Gudenus J. J.: Örmény eredetű magyar nemesi családok ge-

nealógiája. Kiadó: Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesülete (H-1015 Budapest, Donáti utca 7/a); Budapest, 2000. – 5. Gyógyszerészek Lapja. Az Okleveles Gyógyszerészek Országos Egyesületének hivatalos közlönye. XXXVI. évf. 3. szám (1941. febr. 1.) 8. 1. – 6. Gyógyszerészi Szemle VI. évf. 43. 1. 5. szám. 1941. febr. 1. – 7. *Minker E.*: Ki is volt dr. Issekutz Hugó? Gyógyszerészet 46, 536–538 2002 8. *Novák Á.*: Személyes közlések. Szeged, 2001–2002. – 9. *Novák I.*: A szegedi gyógyszerészképzés és a Gyógyszerésztudományi Kar. Studia Medica Szegediensia Tom. 10. Szeged, 1975. – 10. *Péter H. M.*: A gyógyszerészképzés neves tanárai a 125 éve alakult kolozsvári Ferencz József Tudo-

mányegyetemen. Gyógyszerészet 41, 736–740. 1997. – 11. *Péter H. M.*: Személyes közlés dr. Ferencz Áron halálának időpontjáról. 2002. november 3. – 12. Szegedi Egyetemi Almanach (402.1.) (1921–1970) Szeged; 1971. – 13. Szegedi Egyetemi Almanach Hungária, 1997 (420. 1.) (1921–1996) II. Szeged, – 14. *Szmodits L.*: ANNO... Neves magyar gyógyszerész évfordulók 2003-ban. Gyógyszerészet 47, 28–35 2003.

E. Minker: Some strokes of the brush to the portrait of István Novák

Szegedi Tudományegyetem Gyógyszerésztudományi Kar Gyógyszerhatástani és Biofarmáciai Intézet, Szeged, Eötvös utca 6. – 6720

Tudásból, tapasztalatból táplálkozó erő

Az EGIS Gyógyszergyár Rt. kutatási és fejlesztési tevékenységének bővítéséhez, a nemzetközileg is elismert farmakokinetikai kutatólaboratóriumába keres új memérettetésre vágyó

KUTATÓ-FEJLESZTŐ TUDOMÁNYOS MUNKATÁRSAT.

Feladatok:

- farmakokinetika és gyógyszermetabolizmus-kutatás területén vizsgálati tervek és jelentések készítése a GLP/GCP követelményeinek megfelelően
- bioanalitikai módszerek kidolgozása és validálása
- humán vizsgálatok és állatkísérletek végzése

Követelmények:

- szakirányú egyetemi végzettség (gyógyszerész, vegyészmérnök, vegyész, orvos)
- a bioanalitika, a farmakokinetika és metabolizmus kutatás és/vagy az analitikai kémia területén eltöltött többéves szakmai gyakorlat
- középfokú angolnyelv-tudás
- felhasználói szintű számítógépes ismeretek

A GLP/GCP és az izotóptechnika területén való jártasság előnyt jelent.

A sikeres pályázónak versenyképes jövedelmet, szakmai fejlődési lehetőséget, világszínvonalú műszerekkel és berendezésekkel felszerelt modern laboratóriumi munkahelyet kínálunk.

Jelentkezni szakmai önéletrajz megküldésével Gábor Anita személyügyi referensnél, az alábbi címen lehet:

EGIS Gyógyszergyár Rt.,
Humán erőforrás-menedzsment
1106 Budapest, Keresztúri út 30–38.
Fax: 265-5828, e-mail:gabor.anita@egis.hu

